

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติผ่านกระบวนการประชาสังคมในตำบลโชคชัย
อำเภอดอยหลวง จังหวัดเชียงราย*

Community Strengthening in Conserving Natural
Resources through Civil Society Processes in Chokchai
Sub-district, Doi Luang District, Chiang Rai Province

ชาญชัย ฤทธิร่วม และโกมินทร์ จังอ่อน

Chanchai Rittiruum and Gomin Wang-On

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

Chiang Rai Rajabhat University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: chanchai_rit@crju.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาแนวทางการใช้แนวคิดประชาสังคมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ตำบลโชคชัย อำเภอดอยหลวง จังหวัดเชียงรายจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับพื้นที่ตำบลโชคชัย โดยเฉพาะในประเด็นการอนุรักษ์ทรัพยากรพบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทรัพยากรธรรมชาติ ในพื้นที่วิจัยทั้งในรูปแบบของหน่วยงานราชการ องค์กรไม่แสวงผลกำไร กลุ่มอาสาสมัคร หน่วยงานด้านการศึกษา เอกชน ยังไม่ได้เข้ามามีบทบาทในการร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ มีเพียงชุมชนที่เป็นเจ้าของพื้นที่ดำเนินการตามวิถีชุมชนเอง จึงได้นำเสนอรูปแบบในการบูรณาการแนวคิดกระบวนการประชาสังคมเข้ากับวิถีการอนุรักษ์เดิมของชุมชน โดยความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก เพื่อก่อให้เกิดประสิทธิผล ความต่อเนื่อง ยั่งยืน และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

คำสำคัญ: การเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน; ประชาสังคม; การอนุรักษ์; ทรัพยากรธรรมชาติ

*ได้รับบทความ: 14 กุมภาพันธ์ 2566; แก้ไขบทความ: 22 มิถุนายน 2566; ตอรับตีพิมพ์: 29 มิถุนายน 2566

Received: February 14, 2023; Revised: June 22, 2023; Accepted: June 29, 2023

Abstract

This study aims to study of approaches to using civil society concepts to conserve natural resources in the area. According to the study of documents and relevant research on the area of Chok Chai Sub district, especially on the issue of conservation of resources, it was found that stakeholders in the form of government agencies, non-profit organizations, volunteer groups, education agencies, and the private sectors have yet to play a role in contributing to natural resource conservation activities in the area. The community that owns the area operates according to the tradition. This article, therefore, proposes a model for integrating the concept of the civil society process with the community's existing conservation methods through cooperation from external agencies in order to cause effectiveness, continuity, sustainability, and strengthening the community in conserving natural resources.

Keywords: Community Strengthening; Civil Society; Conservation; Natural Resources

1. บทนำ

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด และใช้ได้เป็นระยะเวลานานมากที่สุด ทั้งนี้จะต้องให้มีความสูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด แต่ในขณะเดียวกันสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรนั้นให้คุ้มค่ามากที่สุด หรือเรียกว่าการใช้อย่างยั่งยืน ประเด็นสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ คือ การเพิ่มของประชากรและการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งก่อให้เกิดการขยายตัวของการเกษตรอุตสาหกรรม การคมนาคม การท่องเที่ยวการค้าและบริการ นอกจากจะส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติแล้ว ยังได้ก่อให้เกิดการแพร่กระจายมลพิษ ได้แก่ ความเสื่อมโทรมของคุณภาพ

แหล่งน้ำ มลพิษทางอากาศจากฝุ่นละอองและก๊าซคาร์บอนมอนนอกไซด์ ปัญหาเสียงและกลิ่นในแหล่งชุมชน ปัญหามูลฝอยและสิ่งปฏิกูลที่ไม่สามารถกำจัดได้หมด ปัจจัยสำคัญในการแก้ปัญหา คือ การมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการ ประชาชน องค์กรเอกชน และหน่วยงานในท้องถิ่นยังมีไม่มากเท่าที่ควร

การจัดการชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมจะเน้นไปที่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้ชุมชนมีการอนุรักษ์ การใช้และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติเกิดความถูกต้องยังความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดขึ้นแก่ระบบนิเวศ ซึ่งพิจารณาการมีส่วนร่วมของชุมชนถือเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาในเชิงพื้นที่ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมที่เกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

คนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม ซึ่งการทำให้ภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมนั้นชุมชนเองจะต้องกระตุ้นให้เกิดสำนักรับผิดชอบในทุกภาคส่วน ในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่

กระบวนการประชาสังคมจากแนวคิดของนักวิชาการหลายท่าน สามารถสรุปได้ว่า ประชาสังคมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของกลุ่มคนที่มีจิตสำนึกร่วมกันในการพัฒนาสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ด้วยความเต็มใจ ไม่หวังผลตอบแทนและไม่ใช้รูปแบบทางราชการ และในการรวมตัวดังกล่าวจะส่งผลให้สังคมหรือชุมชนนั้นๆ เข้มแข็ง (สุดจิต นิमितกุล, 2545, หน้า 55-72) พลเดช ปิ่นประทีป (2543) ได้ระบุในการเสวนาผู้อำนวย การกองวิชาการและกองแผนของทุกกรมและรัฐวิสาหกิจของกระทรวงมหาดไทยไว้ว่า ประชาสังคมควรมีองค์ประกอบหลัก อย่างน้อย 3 ประการ คือ 1) ต้องประกอบด้วยชุมชนเข้มแข็งเล็กๆ และมีความหลากหลาย 2) มีการเคลื่อนไหวแบบประชาคม ในลักษณะที่เสมอกัน เกิดการรวมตัวขึ้นชั่วคราวและสลายไป เน้นประเด็นสาธารณะ และ 3) ต้องมีจิตสำนึกแบบสาธารณะหรือจิตสำนึกความเป็นพลเมือง

จากงานวิจัยของโกมินทร์ ว่างอ่อน และชาญชัย ฤทธิร่วม (2566) ที่ได้ศึกษา การเสริมสร้างความสามัคคีสัมพันธ์ในพิธีสืบทอดตาป่าชุมชนตำบลโชคชัย อำเภอตอสูง จังหวัดเชียงราย ทำให้เห็นว่ากระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ยังคงดำเนินโดยชุมชนผ่านวิถีชีวิต ประเพณี ความเชื่อ ดั้งเดิม เป็นการดำเนินการโดยชุมชนแต่ฝ่ายเดียว

จึงทำให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นไปด้วยความจำกัดและอาจจะไม่เกิดประสิทธิผลเท่าที่ควร

2. ชุมชนกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ตำบลโชคชัย อำเภอตอสูง จังหวัดเชียงราย เป็นพื้นที่ๆ มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่งดงาม การดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายบนฐานความเชื่อและความศรัทธาในศาสนา มีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ผู้วิจัยได้มีโอกาสในการศึกษาการเสริมสร้างความสามัคคีสัมพันธ์ในพิธีสืบทอดตาป่าชุมชนตำบลโชคชัย อำเภอตอสูง จังหวัดเชียงราย โดยผลการศึกษาได้พบว่า พิธีกรรมช่วยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนที่หลากหลายในชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน นำไปสู่การสร้างความรักใคร่ผูกพัน การร่วมทำมาหากิน การสร้างกฎระเบียบ และรักษากฎระเบียบร่วมกัน และการมีกิจกรรมที่มีคุณค่าทางจิตใจ ซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญในการสืบทอดและสร้างสำนึกทางวัฒนธรรมการใช้ทรัพยากรของท้องถิ่น โดยชุมชนมีแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ดังนี้

1. กระบวนการจัดการด้านความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับป่า เช่น พิธีฟังธรรมขุนน้ำ และพิธีสืบทอดตาป่าชุมชน ที่มีฐานคิดมาจากความต้องการอนุรักษ์ป่าของชุมชน เพื่อประโยชน์ในการทำมาหากิน การเกษตรกรรม การล่าสัตว์ ในลักษณะความเชื่ออิงศาสนาและการสร้างระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับป่า

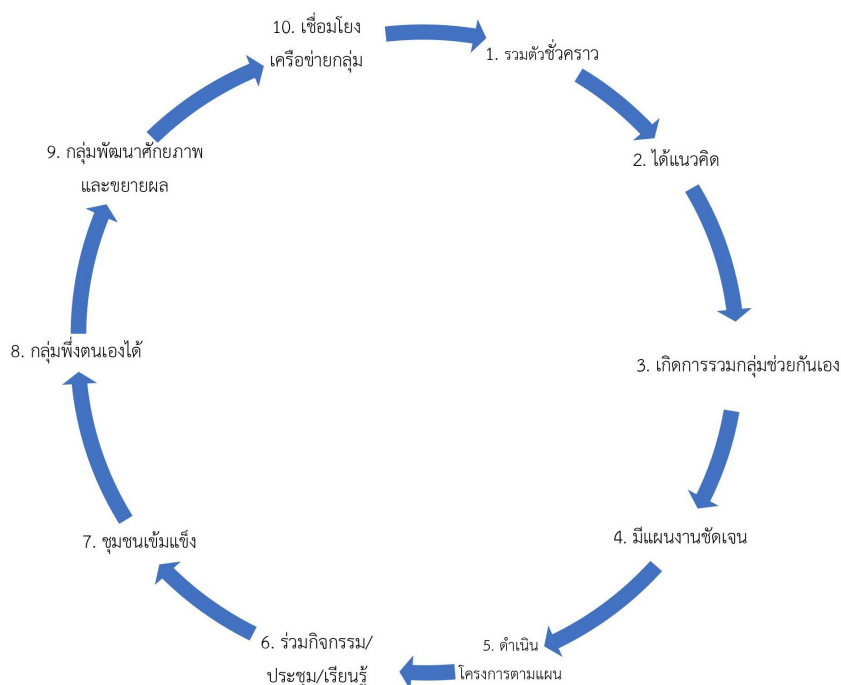
2. การเสริมสร้างความสามัคคีสัมพันธ์ในชุมชน ผ่านพิธีกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคม ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ทางการปกครองความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม

3. มาตรการทางสังคมและการปลูกจิตสำนึกความสามัคคีสัมพันธ์ในพิธีสืบทอดาป่าชุมชนที่มีฐานคิดมาจากความต้องการรักษาป่าชุมชนของคนที่ใช้ประโยชน์จากป่าในรูปแบบของคนอยู่กับป่าสามารถแบ่งเป็น 4 ด้าน ได้แก่ มาตรการด้านการไหลเวียนทางวัฒนธรรมและการรักษาผลประโยชน์ คือ ถ่ายทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้ มาตรการด้านการเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการที่เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลง มาตรการด้านความร่วมมือทางวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมทางสังคมและ

มาตรการด้านการปลูกฝังจิตสำนึกอุดมการณ์ทางวัฒนธรรม

3. แนวคิดประชาสังคมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

แนวทางดั้งเดิมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ยังต้องมีการเสริมความเข้าใจและสร้างความร่วมมือจากประชาสังคม เพื่อให้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในชุมชนเกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษามาวิเคราะห์แนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนด้วยกระบวนการประชาสังคม ตามแนวคิดของสุจิต นิमितกุล (2545, หน้า 55-72) ทั้ง 10 ขั้นตอน ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ขั้นตอนพัฒนากระบวนการประชาสังคม (สุจิต นิमितกุล, 2545, หน้า 55-72)

1. การรวมตัวชั่วคราว เช่น การจัดประชุม การสัมมนา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในประเด็นที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อาจจะเป็นการรวมตัวกันเองของชุมชนหรือมีหน่วยงานและองค์กรภายนอกเป็นผู้อำนวยความสะดวก

2. การได้แนวคิดที่เกิดจากการระดมความคิดจากการรวมตัวในประเด็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่

3. การรวมกลุ่มช่วยกันเองเป็นการจัดระเบียบความคิด แนวคิดร่วมกันเพื่อจัดลำดับความสำคัญก่อน-หลังในประเด็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

4. การร่วมคิดร่วมวางแผนเป็นการวางแผนที่เป็นรูปธรรมถึงกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติว่า จะดำเนินการอย่างไร ที่ไหน และเมื่อไหร่ ในรูปแบบของแผนงานโครงการ

5. การดำเนินโครงการตามแผน เป็นการลงมือปฏิบัติกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่

6. การร่วมกิจกรรม ร่วมเรียนรู้ และร่วมประชุม ของคนในชุมชนเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันและเป็นการสร้างการเชื่อมโยงใหม่ในประเด็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

7. การเกิดชุมชนเข้มแข็ง จะเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่จะสร้างการตกผลึกทางความคิด เกิดการสะสมแบบค่อยเป็นค่อยไป เกิดการปรากฏตัวของผู้นำตามธรรมชาติ มีการทดสอบ กลั่นกรองจากสถานการณ์จริง และเป็นการสั่งสมภูมิปัญญาการพึ่งตนเองของกลุ่ม

8. การเกิดกลุ่มพึ่งตนเองได้ (Self-reliance Group) ด้วยภูมิปัญญาการพึ่งตนเองของกลุ่มที่สะสมจนถึงระดับหนึ่ง จนมีความแข็งแรงเพียงพอที่จะดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและนำพากลุ่มการอนุรักษ์ก้าวไปข้างหน้าด้วยตนเอง

9. การพัฒนาศักยภาพและขยายกลุ่ม ด้วยการที่กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่และผู้ที่มีทักษะในการทำงานมากขึ้น ทำให้การขยายตัวหรือเผยแพร่แนวคิดองค์ความรู้ไปยังกลุ่มอื่นๆ ที่สนใจ

10. การเชื่อมโยงกับกลุ่มอื่นๆ เป็นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จะนำมาซึ่งองค์ความรู้ใหม่เพื่อนำกลับมาพัฒนากลุ่มของตน

แนวทางดังกล่าวเป็นไปตามข้อเสนอของกรมการพัฒนาชุมชน ที่ได้ระบุประเด็นสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ดังนี้ 1) ชุมชนต้องมีความเข้าใจในขอบเขต หน้าที่ ความรับผิดชอบของตน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาพื้นที่ 2) รวมตัว ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือทำ 3) กำหนดบทบาทของผู้เกี่ยวข้อง 4) กำหนดกิจกรรมในการแก้ไขปัญหาที่ประชาคมคิดขึ้น 5) กำหนดกติกาและวินัย 6) กำหนดปฏิทินการปรึกษาหารือ และ 7) การสร้างความตระหนักของความเป็นประชาคม

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติผ่านกระบวนการประชาสังคมในตำบลโชคชัย อำเภออดอยหลวง จังหวัดเชียงราย จะเป็นการเสริมสร้างความ เข้มแข็งของชุมชน เพื่อเป็นฐานรองรับการแก้ไขปัญหาและ

การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการพัฒนาศักยภาพให้คนในชุมชน รวมกลุ่มกัน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรักษาผลประโยชน์ของชุมชนด้วยตนเองและการส่งเสริมกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนใน ลักษณะส่งเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วยกระบวนการส่งเสริมและสนับสนุน ชุมชนได้มีการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ วิเคราะห์ผลกระทบทั้งด้านบวกและลบของการใช้ ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ รวมถึง การฟื้นฟูอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ของชุมชนทั้งนี้เพื่อสร้างความยั่งยืนในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและส่งผ่านกระบวนการ อนุรักษ์ไปยังคนรุ่นต่อไปในพื้นที่

4. แนวคิดประชาสังคมเพื่อการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ

การประยุกต์ใช้แนวคิดประชาสังคมเพื่อ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ชุมชนจะ ดำเนินการในรูปแบบประชาคม ที่เป็นการจัดตั้ง กลุ่มขึ้นเอง โดยไม่มีข้อจำกัดด้านวัยวุฒิ คุณวุฒิ หน้าที่การงาน บทบาทในสังคม ของคนในชุมชน และภายนอกชุมชน ไม่มีสำนักงานแบบถาวร เป็นการดำเนินงาน ณ สถานที่ๆ ชุมชนเห็นว่า เหมาะสม ไม่มีขนาดของกลุ่มที่ตายตัว แต่เกิดจาก ประเด็นที่ต้องการหารือ และไม่มีกฎหมายรองรับ แต่ต้องไม่ขัดต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนและไม่ สร้างความเดือดร้อนให้กับสังคม

จากการศึกษาพบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อการอนุรักษ์ในทรัพยากรธรรมชาติ ในพื้นที่

ตำบลโชคชัย อำเภอดอยหลวง จังหวัดเชียงราย ในรูปแบบของหน่วยงานราชการ องค์กรไม่แสวง ผลกำไร กลุ่มอาสาสมัคร หน่วยงานด้านการศึกษา เอกชน ยังไม่ได้มีบทบาทในการร่วมขับเคลื่อน กิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติใน พื้นที่ ในรูปแบบประชาสังคมเพื่อก่อให้เกิดความ ต่อเนื่องและยั่งยืนในการอนุรักษ์ ซึ่งผู้วิจัยได้เสนอ รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนใน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติผ่านกระบวนการ ประชาสังคม ตามแผนภาพที่ 2 ซึ่งเป็นองค์ความรู้ ที่ได้รับจากการศึกษาค้นคว้า

5. สรุป

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนใน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติผ่านกระบวนการ ประชาสังคมในตำบลโชคชัย อำเภอดอยหลวง จังหวัดเชียงรายก่อให้เกิดรูปแบบการเสริมสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติผ่านกระบวนการประชาสังคม สอดคล้อง กับผลการวิจัยของสหทัยา วิเศษ (2562, 331-345) ที่ระบุว่าภาคประชาสังคมในการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติในลุ่มน้ำอิง มีพัฒนาการที่มีความสัมพันธ์ กับการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศและการพัฒนา ในแม่น้ำสาขาของกลุ่มน้ำอิงตั้งแต่ต้นน้ำจนถึง ปลายน้ำ โดยมีองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นกลไกหลัก ร่วมกับภาคประชาชน ภาครัฐ และองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น โดยมีการยกระดับสู่สภาประชาชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการขับเคลื่อน และผล การศึกษายังสอดคล้องกับผลการวิจัยของนัสสรณ์ ศิริวุฒินันท์ (2564, หน้า 141-153) ที่ศึกษารูปแบบ

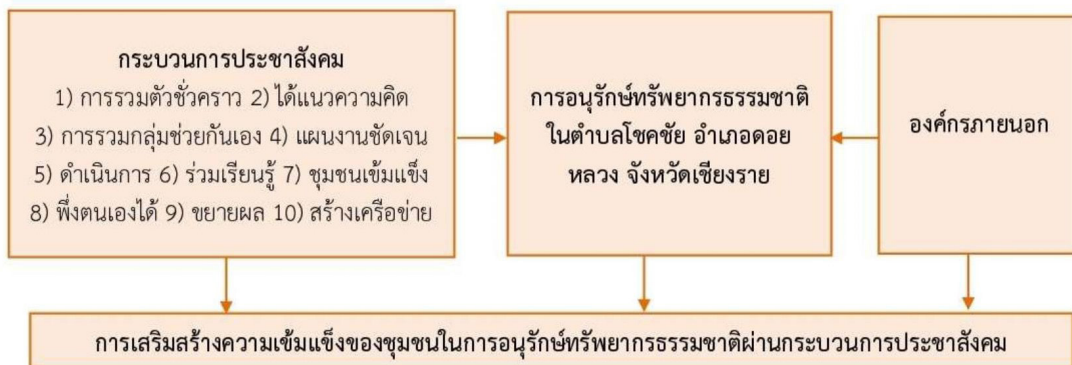

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง จังหวัดปราจีนบุรี โดยผลการวิจัยสรุปว่า ชุมชนให้ความสำคัญร่วมมือทั้งการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนการปฏิบัติตามกฎระเบียบ และช่วยกันป้องกันป่าชุมชนให้คงอยู่ เพื่อการใช้สอยไปพร้อมกับการอนุรักษ์เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน

6. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การศึกษาแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติผ่านกระบวนการประชาสังคมในตำบลโชคชัย อำเภอดอยหลวง จังหวัดเชียงราย ก่อให้เกิด

รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติผ่านกระบวนการประชาสังคม โดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบลโชคชัย อำเภอดอยหลวง จังหวัดเชียงราย ควรจัดทำแผนพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่แบบมีส่วนร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทรัพยากรธรรมชาติ โดยกำหนดเป็นนโยบาย ระเบียบ ข้อบังคับ เพื่อการพัฒนาและอนุรักษ์อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน รวมถึงการปลูกฝังจิตสำนึกในการรักษา หวงแหนและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้กับเยาวชนคนรุ่นใหม่ ผ่านสถานศึกษาในพื้นที่ในรูปแบบกิจกรรมอนุรักษ์ร่วมกับชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ดังแผนภาพที่ 2

ภาพที่ 2 รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติผ่านกระบวนการประชาสังคม (โกมินทร์ วังอ่อน และชาญชัย ฤทธิร่วม, 2566)

เอกสารอ้างอิง

โกมินทร์ วังอ่อน และชาญชัย ฤทธิร่วม. (2566). การเสริมสร้างความสามัคคีสัมพันธ์ในพิธีสืบชะตาป่าชุมชนตำบลโชคชัย อำเภอดอยหลวง จังหวัดเชียงราย. เชียงราย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.

- นภัสสรณ์ ศิริวิสุพันธ์. (2564). รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง จังหวัดปราจีนบุรี. *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม*, 6(1), 141-153.
- พลเดช ปิ่นประทีป. (2543). *เสวนาผู้อำนวยความสะดวกวิชาการและกองแผน*. กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย.
- สุดจิต นิमितกุล. (2545). แนวคิดประชาสังคมกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. *วารสารดำรงราชานุภาพ*, 2(5), 55-72.
- สหทัย วิเศษ. (2562). สภาพประชาชนลุ่มน้ำอิง: พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำอิง. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*, 10(2), 331-345.